

S
K
A
S

3/1999

Suomen keskiajan arkeologian seuran jäsenlehdessä julkaistaan tietoa yhdistyksen toiminnasta ja keskiajan arkeologiaan liittyvistä seminaareista ja tapahtumista. Lehdessä julkaistaan lyhyitä artikkeleita, kirjojen ja muiden julkaisujen arvosteluja sekä muita keskiajan arkeologiaan liittyviä juttuja. Jäsenlehti ilmestyy neljä kertaa vuodessa. Kirjoittajia pyydetään toimittamaan julkaistavaksi tarkoitettu aineisto jäsenlehden toimittajalle viimeistään kolme viikkoa ennen lehden julkaisupäivää. Tekstit toimitetaan disketillä tai sähköpostilla jollakin yleisellä tekstinkäsittelyohjelmalla kirjoitettuina. Artikkelien yhteydessä voidaan julkaista myös piirroksia, karttoja ja hyvätaisoisia valokuvia.

- Julkaisija: Suomen keskiajan arkeologian seura -
Sällskapet för medeltidsarkeologi i Finland ry
PL 286
20101 Turku
- Toimittaja: Kirsi Majantie
Kanslerintie 8 B 37, 20200 Turku
02-230 1834, 040-503 7206
kirmaja@utu.fi
- Toimituskunta: Ville Laakso
050-555 6312, vilaakso@utu.fi
Hannele Lehtonen
02-283 8240, hannele.lehtonen@aboavetusarsnova.fi
Terhi Mikkola
050-582 2526, mikkolaterhi@hotmail.com
Marianna Niukkanen
040-732 9907, marianna.niukkanen@nba.fi

ISSN 1455-0334

UNIPAPS
Turun Yliopisto 1999

Toimittajalta

SKAS□

Suomen keskiajan arkeologian seuran jäsenlehti□

Julkaisija: Suomen keskiajan arkeologian seura (Turku)□

Journal of the Finnish Society for Medieval Archaeology□

Publisher: Finnish Society for Medieval Archaeology (Turku, Finland)□

□

Alkuperäinen dokumentti (Original document):□

Painopaikka (Printed in): Turun yliopisto, UNIPAPS□

Vuosikerta (Year) 1999, numero (issue) 3□

sivut (pages) 1

□

Sähköinen versio:□

Luotu (created): 9.8.2005 / (by) Mikko Moilanen & Timo Muhonen (skannaus, □
tarkastus)□

Copyright (C) by Suomen keskiajan arkeologian seura, Turku□

□

□

□

Tämä pdf-dokumentti on luotu alkuperäisestä lehdestä skannatuista sivuista.□

Sivuilla näkyvät sivunumerot ovat alkuperäisiä. Kuvalaadultaan tämä sähköinen□
versio ei vastaa täydellisesti alkuperäistä dokumenttia.□

□

This pdf-document has been created of paper originals by optical scanning. Page□
numbers shown on individual pages are original. By the quality of graphics this□
reproduction may not correspond fully with the original version.

Toimittajalta

Kesä ja kaivaukset ovat jälleen takanapäin ja on Hämeenlinnan seminaarin aika. Muutamat kaivaukset toki jatkuvat vielä marraskuulle, mutta suurin osa niistä on edennyt jo jälkityövaiheeseen. Kaivausten tuloksia esitellään myös tämän vuoden Hämeenlinnan seminaarissa, jonka aiheena ovat Åbo Akademin tontin tutkimukset. Jos et ole vielä ehtinyt tai muistanut ilmoittautua, tee se pikaisesti, sillä viimeinen ilmoittautumispäivä on 12.11. Seminaariesitelmä julkaistaan jo tutuksi tulleeseen tapaan seuran jäsenlehden vuoden viimeisessä numerossa, joka toivottavasti tipahtaa postiluukustasi sopivasti joululukemiseksi. Vuoden viimeisessä numerossa esitellään ensi kertaa myös seuran tuleva logo tai tunnus, joka tulee ensi vuoden alusta alkaen esiintymään jäsenlehden kannessa.

Tämän kesän kaivauksia esitellään lyhyesti tämän numeron kolmessa artikkelissa. Veli-Pekka Suhosen artikkeli kertoo Koillis-Savon raudanvalmistuspaikkojen tutkimuksista, Georg Haggrénin artikkeli esittelee Jutikkalan kartanon kesän kaivausten tutkimustuloksia ja Markus Kivistön artikkeli valottaa Kuusiston piispanlinnasta löydetyn paavin sinetin merkitystä. Ville Laakson artikkeli Uukuniemen kolmesta ortodoksipapista sivuaa puolestaan hänen progradutyötään ja Päivi Lupin kirjoittama artikkeli on matkakertomus Castella Maris Baltici -linnaseminaarista, joka tänä vuonna pidettiin Tanskassa.

Lehden loppupuolelta löytyy myös muutama tervetullut kirjaesittely. Knut Drake esittelee linnatutkijoita kiinnostavan käsikirjan ja Hannele Lehtonen Historiallisen ajan arkeologisia menetelmiä käsitellestä seminaarista julkaistun kirjan. Lehden loppupuolella on myös muutaman näyttelyn esittely ja ilmoitukset lähestyvistä Tarton matkasta ja Uuden ajan alun tutkijataapaamisesta. Tarton matkalle aikovien toivotaan siis ilmoittavan marraskuun loppuun mennessä osallistumisestaan, jotta matkan kustannukset saataisiin tarkemmin selville. Toivottavasti huomioit myös ilmoituksen osoitteenmuutoksen tekemisestä. Jotta kaikki osoitteet saataisiin oikein ja ajanmukaisesti muutettua, on toivomuksena, että osoitteenmuutokset tehtäisiin tästä eteenpäin selvällä käsialalla kirjoitettuna postista saatavalla osoitteenmuutuskortilla. Osoitteenmuutos lähetetään seuran osoitteeseen, joka löytyy lehden sisäkannesta.

Laakso, Ville□

Uukuniemen kolme ortodoksipappia

SKAS□

Suomen keskiajan arkeologian seuran jäsenlehti□

Julkaisija: Suomen keskiajan arkeologian seura (Turku)□

Journal of the Finnish Society for Medieval Archaeology□

Publisher: Finnish Society for Medieval Archaeology (Turku, Finland)□

□

Alkuperäinen dokumentti (Original document):□

Painopaikka (Printed in): Turun yliopisto, UNIPAPS□

Vuosikerta (Year) 1999, numero (issue) 3□

sivut (pages) 2-8

□

Sähköinen versio:□

Luotu (created): 9.8.2005 / (by) Mikko Moilanen & Timo Muhonen (skannaus, □
tarkastus)□

Copyright (C) by Suomen keskiajan arkeologian seura, Turku□

□

□

□

Tämä pdf-dokumentti on luotu alkuperäisestä lehdestä skannatuista sivuista.□

Sivuilla näkyvät sivunumerot ovat alkuperäisiä. Kuvalaadultaan tämä sähköinen□
versio ei vastaa täydellisesti alkuperäistä dokumenttia.□

□

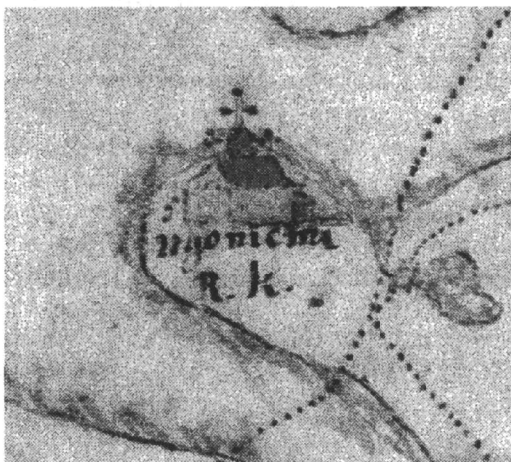
This pdf-document has been created of paper originals by optical scanning. Page□
numbers shown on individual pages are original. By the quality of graphics this□
reproduction may not correspond fully with the original version.

Uukuniemen kolme ortodoksipappia

Ville Laakso

Uukuniemen kirkonkylän Papinniemellä on vuodesta 1995 lähtien arkeologisin kaivauksin tutkittu muinaisjäännöskokonaisuutta, joka muodostuu asuinpaikasta, kalmistosta ja kirkonpaikasta. Papinniemi oli 1600-luvulla Uukuniemen ortodoksipitäjän kirkonkylän ydinalue. Sen asutus on käsittänyt useita taloja ja autioitunut äkisti 1600-luvulla, todennäköisesti vuosien 1656-58 ruptuurisodan aikana. Noihin aikoihin Käkisalmen läänin ortodoksinen asujaimisto siirtyi suurimmaksi osaksi Venäjän puolelle, mm. Tverin Karjalaan, ja tilalle muutti luterilaista väkeä lähinnä Viipurin Karjalasta ja Savosta.

Papinniemen Kirkkokalliolla on sijainnut ensin mahdollisesti tsasouna eli kyläkappeli, viimeistään vuodesta 1585 kappelikirkko ja nähtävästi ainakin 1610-luvulta 1650-luvulle Uukuniemen ortodoksinen pääkirkko. Muinaisjäännösalueesta tekee huomattavan myös se, että 1600-luvun jälkeen paikalla ei ole ollut asutusta eikä - kaskiviljelystä lukuunottamatta - juuri muutaakaan ihmistoimintaa, joten kohde on harvinaisen hyvin säilynyt. Alueen arkeologisista tutkimuksista vastaa Turun yliopisto.

Kuva. 1. Uukuniemen ortodoksinen kirkko Erik Utterin vuosina 1649-50 laatimassa Käkisalmen läänin kartassa. Lantmäterinstyrelsens leveranser 1850 n:r 12, Ruotsin valtionarkisto.

Jo kirkon ja kalmiston vuoksi tutkimuskohde liittyy hyvin läheisesti Uukuniemen tuolloisen ortodoksiseurakunnan toimintaan. Kirkon jäännöksiä ei ole vielä tutkittu ja kalmistonkin tutkimus on alkuvaiheessaan. Tähän astisista esinelöydöistä kirkolliseen toimintaan liittyvät mm. liki kuuden kilon painoinen kirkonkellon kieli sekä pronssiset ikoniriipukset. Ensimmäinen mainittu on kätkölötyö, ikoniriipukset lienevät alunperin kalmistosta tai kirkosta.

Myös toistaiseksi tutkitusta yhdestä rakennuksen pohjasta on runsaasti uskontoon liittyviä löytöjä, ennen kaikkea kasteritejä. On mahdollista, että kyseinen talo on ollut pitäjän ortodoksinen pappila. Tähän sopii myös perimätieto, jonka mukaan pappila on sijainnut Papinniemen kirkon lähellä, sekä se, että ortodoksipapillat sijaitsivat yleensäkin kirkon läheisyydessä.

Kirjallisia lähteitä

Pitkälle historialliseen aikaan ulottuvaan kohteeseen liittyy luonnollisesti erilaisia kirjallisia lähteitä. Ortodoksiseurakunnan toimintaan liittyvistä lähteistä ovat yleisimpiä sen papistoa koskevat asiakirjat; Papinniemen osalta niistä saadaan tietoa ainakin siitä, milloin ja missä laajuudessa tutkittavalla muinaisjäännösalueella on kirkollista toimintaa harjoitettu.

Maininnat Käkisalmen läänin ortodoksisesta papistosta ovat asiakirjoissa melko harvinaisia, sillä verovapauden tähden heitä ei yleensä esiinny tärkeimmissä maallisissa lähteissä, erilaisissa verokirjoissa. Myöskään minkäänlaista kirkollista kirjanpitoa ei Uukuniemen ortodoksiseurakunnasta ainakaan Suomen arkistoissa ole säilynyt.

Joitakin hajanaisia mainintoja papistosta ja kirkollisista oloista esiintyy kuitenkin mm. käräjäpöytäkirjoissa sekä autioluetteloissa (ödeslängd). Viimeksi mainittuihin merkittiin ne autiotilat, joita joku talollinen viljeli autoveroa vastaan. Autioluetteloita on laadittu ainakin 1630- ja 40-luvuilla lähes vuosittain. Joitakin mainintoja Käkisalmen läänin papistosta löytynee myös sakkoluetteloista (saköreslängd), jotka sisältyvät Kansallisarkiston läänintileihin kuten autioluettelokin.

Vuodelta 1630 on säilynyt kenraalikuvernööri Johan Skytten Kuninkaalliselle Majesteetille lähettämä selvitys Käkisalmen läänin oloista. Siinä todetaan läänissä olevan 48 ortodoksista kirkkoa ja 17 pappia. Valitettavasti Skytte ei kuitenkaan luettele seurakuntia eikä pappeja nimiltä. Kun tuohon aikaan läänissä oli juuri 17 pogostaa, näyttää siltä, että jokaisessa pitäjässä säännönmukaisesti oli oma pappi.

Mielenkiintoisia ortodoksipappeja käsitteleviä lähteitä ovat myös ne luterilaiset, joita laadittiin Käkisalmen läänissä luterilaista katekismusta opettaneista papeista ja tiakoista eli lukkareista. Näitä on ainakin vuosilta 1640 (Immonen 1958:356-357) ja 1642 (VA 9658:418).

Manaajapapin kuolemantuomio

Ensimmäinen nimeltä tunnettu Uukuniemen ortodoksipappi oli Jaakkima Terentinpoika. Häntä koskevista lähteistä erikoisimpana mainittakoon 1790-luvun Åbo Tidningar -lehti. Jaakkima nimittäin joutui 1640-luvulla Turun hovioikeuden ja tuomiokapitulin kuulusteluihin. Näiden pöytäkirjojen tuhouduttua nähtävästi Turun palossa ovat Åbo Tidningar -lehden julkaisemat selostukset näistä kuulusteluista - ja samalla suuresta osaa mainitun papin elämänvaiheita - ainoa säilynyt lähde.

Tuomiokapitulin kuulustelussa Turussa kevättalvella 1643 Jaakkima Terentinpoika kertoi saaneensa pappisvihkimyksen Novgorodissa metropoliitta Makariukselta kaksikymmentä vuotta aiemmin ja olleensa ensinnä Suistamon pappina. Sieltä maaherra Magnus Nieroth oli kutsunut hänet papiksi Uukuniemelle ja myöhemmin Pietari Brahe Kurkijoelle (Åbo Tidningar 1792, 16). Nieroth tuli Käkisalmen läänin maaherraksi vuonna 1636 oltuaan sitä ennen Tarton hovioikeuden asessorina, joten Jaakkima on tullut Uukuniemelle aikaisintaan mainittuna vuonna.

Ainakin vuonna 1638 hän vaikutti jo pitäjässä, viljellen kahtakin autiutilaa Totkunniemen ja Latvasyrjän kylissä (Ödhes Längd aff Norre och Södre Lännet pro Anno 1638, Räkenskaper för ordinarie räntor 1638-41, Keksholms läns räkenskaper, Ruotsin valtionarkisto, Kansallisarkiston mikrofilmi FR 317, folio 81). Vielä vuoden 1640 autioluetteloon Jaakkimalle oli merkitty viljelyksiä samoihin kyliin (VA 9649:133-133v), mutta hän näyttää siirtyneen virkaan Kurkijoelle ainakin jo 1639 (Kurkijoen käräjät 4.2.1642, gg II/146).

Jaakkima oli aikanaan varsin merkittävä henkilö. Yhä tärkeämpiin virkoihin hän eteni siksi, että suhtautui myönteisesti luterilaisuuteen. Itse Pietari Brahe kutsui hänet Kurkijoelle ja asetti alueen muiden ortodoksipappien esimieheksi. Esimerkiksi vuonna 1640 Jaakkima vastaanotti kruunulta palkkiona neljä tynnyriä viljaa, koska oli menestyksellisesti opettanut luterilaista katekismusta seurakuntalaisilleen. Hän oli naimisissa luostarin igumeenin (esimiehen) tyttären kanssa ja hänen poikansa Aleksei lähetettiin opiskelemaan Turun Akatemiaan.

Kurkijoella Jaakkima saavutti kielteistäkin mainetta. Maavouti Jehimä Semananpoika oli laittanut kaksi poikaansa Jaakkiman koulutukseen oppimaan ABC-kirjaa ja katekismusta. Pian pojista toinen sokeutui äkillisesti ja Jehimä pyysi pappia parantamaan tämän, koska oli kuullut papin kiertelevän Sortavalassa asti sairaita parantamassa.

Parantaminen ei ottanut sujuakseen ja maavouti alkoi epäillä, että pappi olikin itse aiheuttanut sokeutumisen tunnetuilla noitakonsteillaan. Jehimä haastoi Jaakkiman oikeuteen ja asia tuli Kurkijoen käräjille 4. helmikuuta 1642.

Oikeudessa Jaakkima myönsi toimineensa parantajana, mutta käyttäneensä vain rukouksen voimaa: ”minä teen mitä voin, Jumala mitä haluaa”. Värikkäissä todistajainlausunnoissa Jaakkiman kuitenkin sanottiin karkottaneen maksua vastaan henkiä ja mm. siirtäneen ihmisiä kiusanneita henkiä lampaaseen. Jehimän renki syytti kirkkoherraa siitä, että Jaakkima oli taannoin yrittänyt myrkyttää hänet. Eräs kiteeläinen kertoi nähneensä Jaakkimalla kirjan, joka kertoi ”kolmesta kiven alla olevasta pirusta, jotka ilmaisevat kaikki ihmisten ajatukset ja salaisuudet”.

Oikeuden päätös oli kolkko: maanlain ja Mooseksen lain perusteella Jaakkima tuomittiin kuolemaan; ”armahtaa voi Jumala ja kuninkaallinen hovioikeus”. Seuraavan vuoden helmikuussa asia eteni Turun hovioikeuteen, jolle Pietari Brahe oli lähettänyt kirjeen epäillen Jaakkiman joutuneen luterilaismielisyytensä vuoksi pahantahtoisten todistusten uhriksi. Hovioikeuden edessä Jaakkima kiisti olleensa tekemisissä noitakonstien kanssa ja henkien pois ajamisessa hän oli käyttänyt vain rukouksia ja psalmeja. Hovioikeus vapauttikin Jaakkiman syytteestä ja tämä sai takaisin virkansa, jossa näyttää toimineen ainakin vielä vuonna 1648.

Historioitsija Olli Matikainen on yhdistänyt Jaakkiman toiminnan kiertelevänä parantajana suomalaiseen tietäjätraditioon. Samoilta ajoilta on muitakin hajatietoja tietäjäperinteen ja ortodoksipappeuden kohtaamisesta. Tämä luo varsin mielenkiintoisen kuvan uskonnollisista oloista 1600-luvun Käkisalmen Karjalassa; Uukuniemen osalta väriä uskontojen suhteeseen lisää se, että juuri Papinniemen ortodoksisen kirkon paikalla tiedetään harjoitetun Ukon vakat -juhlia vielä 1800-luvulla. Perinne on todennäköisesti peräisin ortodoksiajoilta, 1600-luvulta.

Pako Tihvinään

Kahdesta muusta tunnetusta Uukuniemen ortodoksipapista tiedot ovat huomattavasti edellistä vähäisemmät ja kuvastavat paremmin keskivertoa niistä tiedoista, joita alueen papistosta on saatavissa.

Vuonna 1643 toimi pitäjän ortodoksipappina Ilja Jyrkinpoika (Illia Jurgief), jonka tuolloin mainitaan jättäneen Kiteen kylässä autioksi erään tilan (Kiteen, Liperin ja Pielisjärven talvikäräjät 23.-24.2.1643, gg II/217v). Kyseessä saattaa olla papin kotitila. Jos näin on, saisivat Heikki Kirkisen arviot Karjalan papiston karjalaisesta alkuperästä yhden lisävahvistuksen, mutta varmaa päätelmää papin kotiseudusta ei tällä perusteella tietenkään voi tehdä. Ilja mainitaan Uukuniemen pappina myös saman vuoden autioluettelossa (Ilia Pääp, VA 9661:363).

Viimeinen tieto Uukuniemen ortodoksiseurakunnan kirkkoherrasta on ruptuurisodan 1656-58 ajoilta; mitä todennäköisimmin koko seurakunnan toiminta loppui noihin vuosiin, kun seurakuntalaisetkin siirtyivät suurimmaksi osaksi Venäjän puolelle.

Pitäjän viimeinen ortodoksipappi näyttää olleen Ilja Iivananpoika (Illia Juanof), joka esiintyy vuonna 1657 "poisvietyjen" uukuniemelaisten luettelossa ja jonka mainitaan ruptuurisodan jälkeen asuneen Tihvinässä erään pajarin lesken luona. Mukanaan hän oli vienyt myös kolme poikaansa (Specification wppå dhe I Rupturs Tijdhen Bordtförde..., Saloheimo 1995:25). Koska kahdesta viimeisestä papista on kummastakin vain yksi patronyymin sisältävä maininta ja nimet muistuttavat toisiaan, on mahdollista, että kyseessä on yksi henkilö.

Tiakat eli lukkarit

Ortodoksisen seurakunnan tiakka eli lukkari ei kuulunut varsinaiseen papistoon, mutta lauloi ja luki jumalanpalveluksissa hänelle kuuluvat osat. Tiakat saattavat nimitysten samankaltaisuuden vuoksi jo aikalaislähteissä joskus sekoittua diakoneihin, joita toimi papin apulaisina varsinkin kaupungeissa. He osallistuivat jumalanpalveluksen toimittamiseen, mutta hoitivat sen ohella muita tehtäviä, kuten sihteerin tai taloudenhoitajan virkaa.

Uukuniemenkään osalta ei ole täyttä varmuutta, kumpaa lähteet tarkoittavat (nimitys esiintyy lähteissä esim. muodossa *Diack*), mutta todennäköisesti maininnoilla tarkoitettiin lukkaria, jollainen nähtävästi oli jokaisessa seura-

kunnassa.

Ainakin jo vuonna 1635 näyttäisi Uukuniemen pitäjässä olleen tiakka, sillä vuonna 1680 esitettiin erään kaskiriidan yhteydessä pitäjän käräjillä 45 vuotta vanha venäjänkielinen asiakirja, jonka oli aikanaan kirjoittanut ja allekirjoittanut silloinen pitäjän tiakka Vaska Onsiforinpoika (Wasko Onsiforof, Uukuniemen käräjät 3.-4.2.1680, gg 2/748v-749v).

Vuonna 1637 mainitaan autioluettelossa tiakka *Ståån Påpof*, joka viljeli Uukuniemen kylässä yhtä ja Metsämiklin kylässä kahta autiota. Tiakan patronymiksi merkitty Påpof tarkoittaa papin poikaa, eikä siis viittaa tämän isän nimeen. Etunimen perusteella kyseessä lieneekin se Dani Moisianpoika (Sdan Moiseoff), joka mainitaan pitäjän tiakkana heti seuraavana vuonna, kun hän viljeli useammankin autiotilan maita Uukuniemen Marttinansaaressa (Ödhes Längd aff Norre och Södre Lähnet pro Anno 1638, Räkenskaper för ordinarie räntor 1638-41, Keksholms läns räkenskaper, Ruotsin valtionarkisto, Kansallisarkiston mikrofilmi FR 317, fol. 81). Hän toimi tiakkana vielä 1640-43 (Sdanoff diack, vuoden 1640 autioluettelo VA 9649:133; Daniel Moisiasson, Uukuniemen kesä- ja syyskäräjät 17.8.1641, gg II/97v; Daniel Mosiof, Uukuniemen talvikäräjät 14.1.1642, gg II/125; Diak Sdan, vuoden 1642 autioluettelo VA 9658:359v; Diack Sdaan Måijsioff, vuoden 1643 autioluettelo VA 9661:362v).

Uukuniemen mainitseminen kappeliseurakuntana 1580-luvulta alkaen merkinnee sitä, että paikalla toimi pappi jo tuolloin. Papin ja tiakan yhtäaikainen virassaolo 1630- ja 1640-luvulla osoittaa, että pitäjässä elettiin ainakin tuolloin täysipainoisen ortodoksisen seurakuntaelämän aikaa.

Kaikki näyttää muuttuneen vuosisadan puolessa välissä. Ainakaan 1670-luvulla ei Uukuniemellä ollut enää toimivaa ortodoksiseturakuntaa. Tämä selviää käräjäjutusta, jossa ortodoksi Ontrei Makkosta (Ondri Mackonen) syytettiin siitä, ettei hän vuonna 1677 eräänä kirkkopyhänä ollut osallistunut luterilaiseen jumalanpalvelukseen, vaan oli todistajan mukaan ollut samaan aikaan kalassa. Ontrein puolustukseksi todettiin pitkä ja hankala matka luterilaiselle kirkolle, mutta toisaalta huomautettiin, ettei pitäjässä ollut ortodoksista kirkkoa lainkaan, ja pappikin kävi vain harvoin saarnaamassa (Uukuniemen talvikäräjät 28.-29.3.1679, gg 2/936v-937).

Aivan kokonaan ortodoksinen elementti ei pitäjän väestöstä kadonnut: Uukuniemen kylässäkin oli yksi ortodoksitalo ainakin vielä 1700-luvun lopussa ja 1930-luvullakin koko pitäjässä oli kreikkalaiskatolisia asukkaita noin yksi prosentti väestöstä.

Kirjallisuutta:

Åbo Tidningar 1792, 16; 1795, 34; 1795, 35

Markus Hiekkanen, *Uukuniemen Papinniemen Kirkkokallion alueen kirkolliset ja asutusjäännökset. Kertomus virkamatkasta 14.10.1993*. Museovirasto, rakennushistorian osaston arkisto.

Veijo Saloheimo (toim.), Käkisalmen läänistä ja Inkerinmaalta ruptuurin aikana 1656-58 paenneet ja poisvietyt. *Joensuun yliopisto, Historian tutkimuksia* N:o 11 (1995).

Olli Matikainen, Kurkijoen manaajapappi. *Manaajista maalaisaateliin. Tulkintoja toisesta historian, antropologian ja maantieteen välimaastossa: 163-180*. Jyväskylä 1995.

Karl K. Tigerstedt, *Bidrag till Kexholms läns historia under drottning Kristinas regering*. Åbo 1877-85.

Toivo Immonen, Kurkijoen seutu Ruotsin vallan aikana vv. 1570-1710. *Kurkijoen kihlakunnan historia I-II-III:81-422*. Pieksämäki 1958.

Åbo Akademin tontin tutkimukset 1998 - Seminaari ☐

Hämeen linnassa perjantaina 19.11.1999

SKAS ☐

Suomen keskiajan arkeologian seuran jäsenlehti ☐

Julkaisija: Suomen keskiajan arkeologian seura (Turku) ☐

Journal of the Finnish Society for Medieval Archaeology ☐

Publisher: Finnish Society for Medieval Archaeology (Turku, Finland) ☐

☐

Alkuperäinen dokumentti (Original document): ☐

Painopaikka (Printed in): Turun yliopisto, UNIPAPS ☐

Vuosikerta (Year) 1999, numero (issue) 3 ☐

sivut (pages) 9

☐

Sähköinen versio: ☐

Luotu (created): 9.8.2005 / (by) Mikko Moilanen & Timo Muhonen (skannaus, ☐
tarkastus) ☐

Copyright (C) by Suomen keskiajan arkeologian seura, Turku ☐

☐

☐

☐

Tämä pdf-dokumentti on luotu alkuperäisestä lehdestä skannatuista sivuista. ☐

Sivuilla näkyvät sivunumerot ovat alkuperäisiä. Kuvalaadultaan tämä sähköinen ☐
versio ei vastaa täydellisesti alkuperäistä dokumenttia. ☐

☐

This pdf-document has been created of paper originals by optical scanning. Page ☐
numbers shown on individual pages are original. By the quality of graphics this ☐
reproduction may not correspond fully with the original version.

Åbo Akademin tontin tutkimukset 1998

Suomen keskiajan arkeologian seura-
Sällskapet för medeltidsarkeologi i Finland ry.

Seminaari Hämeen linnassa perjantaina 19.11.1999

-
- 9.00 Ilmoittautuminen
10.00 Seminaarin avaus
10.05 **Aki Pihlman**
Seminaarin avaissanat
10.15 **Mervi Suhonen**
Kaivausmetodista ja stratigrafiasta
10.30 **Elina Saloranta**
Krooppien välinen Turku alueen kehityksestä keskiajalta 1800-luvun alkuun
11.00 **Liisa Seppänen**
Keskiaikaiset puurakennukset ja puurakenteet
11.30 Keskustelua aamun aiheista
12.00 Lounas / Suomen keskiajan arkeologian seuran syyskokous
13.15 **Aki Pihlman**
Keskiaikaisista saviastioista
13.30 **Jouko Pukkila**
Rahoista rautanauloihin - metalliesineistön esittelyä
13.45 **Janne Harjula**
Asusteita ja esineitä - katsaus nahka-aineistoon
14.00 **Johannes Karvonen**
Puuastiat ja -esineet
14.15 **Liisa Seppänen**
Muun löytöaineiston helmet ja sirpaleet
14.30 Kahvi
15.00 **Aki Pihlman**
Yhteenveto kaivauksista ja katsaus tutkimuksiin
15.15 Loppukeskustelu
-

Seminaari on avoin kaikille kiinnostuneille. Seminaarin hinta on 120 mk, opiskelijoille 100 mk. Hintaan sisältyy lounas ja kahvi. Maksu suoritetaan seminaaripäivänä Hämeenlinnassa. Osanottajia pyydetään ilmoittautumaan 12.11. mennessä osoitteeseen Suomen keskiajan arkeologian seura, PL 286, 20101 Turku, faxilla numeroon 02-262 0444 tai puhelimitse numeroon 02-235 2555 (arkisin 9-12). Erityisruokavaliosta pyydetään ilmoittamaan seminaariin ilmoittautumisen yhteydessä. Turusta järjestetään yhteiskuljetus linja-autoaseman laiturilta 15 klo 7.30 (meno-paluu 100 mk, maksu suoritetaan bussissa). Yhteiskuljetukseen ilmoittaudutaan kuten seminaariin. Seminaariesitelmät julkaistaan seuran jäsenlehden numerossa 4/99.

Suhonen, V.-P.□

Koillis-Savon talonpoikaisten raudanvalmistuspaikkojen □ tutkimuksia 1999

SKAS□

Suomen keskiajan arkeologian seuran jäsenlehti□

Julkaisija: Suomen keskiajan arkeologian seura (Turku)□

Journal of the Finnish Society for Medieval Archaeology□

Publisher: Finnish Society for Medieval Archaeology (Turku, Finland)□

□

Alkuperäinen dokumentti (Original document):□

Painopaikka (Printed in): Turun yliopisto, UNIPAPS□

Vuosikerta (Year) 1999, numero (issue) 3□

sivut (pages) 10-13

□

Sähköinen versio:□

Luotu (created): 9.8.2005 / (by) Mikko Moilanen & Timo Muhonen (skannaus, □
tarkastus)□

Copyright (C) by Suomen keskiajan arkeologian seura, Turku□

□

□

□

Tämä pdf-dokumentti on luotu alkuperäisestä lehdestä skannatuista sivuista.□

Sivuilla näkyvät sivunumerot ovat alkuperäisiä. Kuvalaadultaan tämä sähköinen□
versio ei vastaa täydellisesti alkuperäistä dokumenttia.□

□

This pdf-document has been created of paper originals by optical scanning. Page□
numbers shown on individual pages are original. By the quality of graphics this□
reproduction may not correspond fully with the original version.

Koillis-Savon talonpoikaisten raudanvalmistuspaikkojen tutkimuksia 1999

V.-P. Suhonen

Johdanto

Museoviraston rakennushistorian osasto suoritti kesällä 1999 arkeologisia tutkimuksia Koillis-Savon talonpoikaisten raudanvalmistuspaikoilla. Kaivaustenjohtajana toimi V.-P. Suhonen ja apulaistutkijana Harri Uuksulainen. Työt olivat jatkoa Karim Peltosen vuonna 1998 tekemälle alueen esiteollisten kohteiden inventoinnille ja ne kuuluivat Koillis-Savon harkkoyhtymän hankkeeseen. Työministeriön rahoittamien kaivausten tarkoituksena on uuden tiedon saamisen lisäksi sekä edistää raudanvalmistuspaikkojen hyödyntämistä matkailussa että antaa työtä paikallisille työttömille.

Arkeologisen tutkimuksen historiallinen tausta

Tutkimusalue sai kiinteän asutuksen Savon suunnasta sen jälkeen kun se liitettiin vuonna 1617 solmitun Stolbovan rauhan jälkeen Ruotsiin. Syynä myöhäiseen asutusaikakohtaan oli ilmeisesti valtakunnan rajan läheisyys. (Salonheimo 1971: 202, 208, 212-218.) Savolaisten mukanaan tuomasta raudanvalmistustaidosta on säilynyt vähän asiakirjatietoja. Taidon yleisyydestä kertoo mm. se, että Juantehtaan ruukin saadessa vuonna 1748 privilegion, otettiin siihen talonpoikien vaatimuksesta mukaan määräys, että he saivat jatkaa edelleen raudansulatusta. Lisäksi ruukin pyytäessä lupaa nippuvasaran rakentamiselle, vastustivat talonpojat anomusta väittäen, että heidän omat harkkouuninsa tuottivat tarpeeksi rautaa. 1700-luvun lopulle tultaessa harkkoraudan valmistus lakkasi kuitenkin ruukkien vuoksi melkein kokonaan. (Laine 1952: 23-24.)

Talonpojat valmistivat rautaa suo- ja järvimalmista (Forsberg-Kankkunen 1996: 23). Järvimalmi nostettiin haavilla lautalle. Malmi puhdistettiin vedessä seulan avulla, minkä jälkeen se koottiin rannalle kasaan. Malmi puhdistettiin uudestaan, kuivattiin ja joskus myös pasutettiin roviolla. Esikäsittelyn jälkeen malmi oli valmis harkkoyhtymän varten. (Tuomi 1984: 270; Forsberg-Kankkunen 1996: 23.)

Säilyneet lähteet eivät anna tarkkaa kuvaa Koillis-Savon talonpoikaisten

harkkoyhtien ulkomuodoista. Alueen hyttien kannalta mielenkiintoinen on kuitenkin Antti Ahosen antama kuvaus Rautavaaralla 1800-luvun alkupuolella käytetystä menetelmästä: ”Hytti eli Ahjo muurattiin hyvistä kivistä savella ja hiekalla parastaan 2 ½ kyynärän korkuiseksi. Sisusta tehtiin muuripadan muutoiseksi ja sen kupeeseen jätettiin kuonan uloslaskemista varten aukko, joka oli määrällä mullalla tukittava. Ahjoon pantiin hiiliä ja halkoja sekä määrän jälkeen malmia, ja palkeilla liehdottiin jaloin polettavien vipujen avulla, jossa työssä naisetkin olivat apuna. Hiiliä ja malmia lisättiin, kunnes ahjoon tuli arvoltaan leiviskän paino harkkorautaa, joka sitten ylhäältä päin kaivettiin pois. Kiireesti toimitettiin harkko pihdeillä ja kangilla alasimille, jossa sitä alettiin litistellä joko vipumoukarilla tai käsipaljalla. Tämän jälkeen se leikatettiin siten, että yksi mies piti kirvestä harkon päällä, ja toinen löi koivukurikalla hamaraan. Lomalla oli kirvestä jäähdytettävä vedessä. Leikatut kappaleet kiehautettiin hyvin toisessa ahjossa ja lyötiin alasimen päällä paljalla vähän kangen mukaiseksi. Valmis rauta kuletettiin viikatteiksi, kassareiksi, kirveiksi, sirpeiksi ym. teräkaluiksi tehtynä hevosella kaupaksi laajalti Suomessa”. (Laine 1952: 11, 19, 34.)

Arkeologiset kaivaukset

Koillis-Savon raudanvalmistuspaikat muodostavat yhtenäisen ja ainutlaatuisen ryhmän. Koska talonpoikien käyttämissä harkkoyhteissä sulatettiin malmista metallia hiilellä pelkistämällä, kuuluu kohteisiin hyttien lisäksi yleensä myös sysien tuottamista varten tehty hiilimiilu. Suurin osa alueen miiluista on pitkiä ja soikeita kuopanteita, joita kiertää maavalli. Valleissa on usein painanteita, jotka ovat ilmeisesti ilmanottoaukkojen jäännöksiä. Itse harkkoyhteistä näkyy nykyään maanpinnalle ainoastaan kuonakasan ympäröimä matala kiviröykkiö ja joskus myös piipun aukko. Kesän 1999 arkeologisten tutkimukset kohdistuivat kahteen hyvin säilyneeseen raudanvalmistuspaikkaan, Juankosken Säyneisten Kuikkalampeen ja Rautavaaran Alaluostan Hyttipuroon. Tarkoituksena oli saada tietoa raudanvalmistukseen liittyvistä rakenteista ja selvittää sitä, miten toiminta oli sisäisesti jakaantunut paikoilla. Molemmissa kohteissa avattiin noin 150 m² laajat kaivausalueet.

Hyttipuron ja Kuikkalammen hiilimiilut oli rakennettu siten, että miiluja varten kaivettujen kuoppien maat oli koottu reunoja kiertäviksi valleiksi. Ainoa ero oli se, että rinteeseen tehdyn Kuikkalammen miilun vallin pääosa sijaitsee matalammalla olevalla sivulla. Vallien päälle oli kerääntynyt miilujen

purkamisen yhteydessä paksut hiilikerrokset. Kaivausten aikana ei tehty havaintoja ilmanottoaukkoihin liittyvistä rakenteista. Miilukuoppien pohjilla oli sen sijaan mahdollisesti ilmatorvia varten tehtyjä ojia. Miilujen käyttökertojen määrää ei pystytty selvittämään. Kuikkalammen miilua oli kuitenkin selvästi hyödynnetty useita kertoja.

Kuikkalammen harkkohytti oli luoteisseinässä ollutta uloketta lukuun ottamatta pohjakaavaltaan nelikulmainen. Maanpinnalle kasatun täytehiekkan päälle perustettu hytti oli tehty laakakivistä, joiden väliin oli asetettu sideaineeksi savea. Hytin muoto oli epäselvä sen vuoksi, että siitä oli säilynyt vain pohjaosa ja sitä oli ilmeisesti käytetty useita kertoja. Hyttiä ympäröineestä puukehikosta oli jäännöksiä ainoastaan yhdellä sivulla. Hytinpaikalta saatiin löytöinä kaksi liitupiipun varren kappaletta, kaksi rautanaulaa ja palamattomia luita. Liitupiipun osia ei pystytty ajoittamaan (Suul. tied. Jaana Mellanen 23.9.1999). Hytin välittömässä läheisyydessä oli miilun lisäksi savivarasto, järvimalmilla täytetty kylmämuurattu kivilatomus, mahdollinen järvimalmin pasutusrovio ja kuonakasa.

Hyttipuron harkkohytti oli sijoitettu rinteeseen kaivetun kuopanteen reunalle siten, että sen taakse oli jäänyt tilaa palkeita varten. Hytin keskusosa oli pohjakaavaltaan nelikulmainen, ja sillä oli etelään ja länteen suuntautuvat ulokeet. Hytti oli rakennettu samalla tekniikalla kuin Kuikkalammella. Sen ulkoseinät ja kuonapintainen sisus olivat kuitenkin huomattavasti paremmassa kunnossa. Hytti oli ympäröity kahdelta puolelta pystypuilla ja syntynyt väli oli täytetty hiekalla. Puukehikko puuttui sekä palkeiden paikalla olleen nelikulmaisen puurakenteen että hytin seinässä olleen kuona-aukon kohdalla. Hytin läheisyyteen oli varastoitu hiiltä, savea ja järvimalmia. Lisäksi aivan kuopanteen reunalta tuli esiin noin 2,8 x 2 metriä laaja hirsirakennus, jonka nurkassa oli suorakaiteen muotoinen noin 1,25 x 1,0 metriä laaja uuni. Uunin seinät oli tehty pystyyn ja arina vaakatasoon asetetuista laakakivistä. Seinät päättyivät uunin suulla isoihin pyöreisiin kiviin. Rakennuksen seinähirret muodostivat uunin kohdalla nelikulmaisen laajennusosan, joka oli täytetty hiekalla. Koska uunista ja sen edustalta löytyi kuonaa ja palaneita luita, on luultavaa, että sitä on käytetty sekä hytistä saadun harkon muokkaamiseen että ruuan laittoon.

Lopuksi

Koillis-Savon talonpoikaisten raudanvalmistuspaikkojen arkeologiset kaivaukset antoivat uutta tietoa kohteissa tapahtuneista toiminnoista. Molemmilla paikoilla harkkohytin välittömään läheisyyteen oli koottu kaikki työssä tarvittavat raaka-aineet. Hyttipurolla paljastui lisäksi mahdollisesti sekä pajana että asuntona käytetty rakennus. Tutkimusten suurimpana puutteena oli se, että paikkoja ei saatu ajoitetuksi. Lisäksi kysymys siitä, miten miilujen ilmanottoaukot oli rakennettu jäi avoimeksi. Saadut tulokset antavat kuitenkin hyvän pohjan tulevaisuudessa suoritettaville jatkotutkimuksille.

Lähteet ja kirjallisuus:

Suulliset tiedonannot

Mellanen, Jaana 23.9. 1999

Arkistolähteet

Rakennushistorian osaston arkisto

Peltonen, Karim 1999: Koillis-Savon harkkohytin inventointi

Kirjallisuus

Forsberg, Juha-Kankkunen, Ari 1996: Järvimalmiruukista kartonkitehtaaksi, Juantehtaan historia 1746-1996. Hämeenlinna.

Laine, Eevert 1952: Suomen vuoritoimi 1809-1884, III, Harkkohytit, kaivokset ja konepajat. Hist. tutk.XXXI, 3. Helsinki.

Pirinen, Kauko 1982: Savon historia II:1, Rajamaakunta asutusliikkeen aikakautena 1534- 1617. Pieksämäki.

Salonheimo, Veijo 1971: Pohjois-Karjalan asutusmuodot 1600-luvulla. Joensuu.

Tuomi, Maija-Liisa 1984: Suur-Liperin historia. Joensuu.

Kivistö, Markus □

Kuusiston linnanraunioiden sinettilöytö

SKAS □

Suomen keskiajan arkeologian seuran jäsenlehti □

Julkaisija: Suomen keskiajan arkeologian seura (Turku) □

Journal of the Finnish Society for Medieval Archaeology □

Publisher: Finnish Society for Medieval Archaeology (Turku, Finland) □

□

Alkuperäinen dokumentti (Original document): □

Painopaikka (Printed in): Turun yliopisto, UNIPAPS □

Vuosikerta (Year) 1999, numero (issue) 3 □

sivut (pages) 14-17

□

Sähköinen versio: □

Luotu (created): 9.8.2005 / (by) Mikko Moilanen & Timo Muhonen (skannaus, □
tarkastus) □

Copyright (C) by Suomen keskiajan arkeologian seura, Turku □

□

□

□

Tämä pdf-dokumentti on luotu alkuperäisestä lehdestä skannatuista sivuista. □

Sivuilla näkyvät sivunumerot ovat alkuperäisiä. Kuvalaadultaan tämä sähköinen □
versio ei vastaa täydellisesti alkuperäistä dokumenttia. □

□

This pdf-document has been created of paper originals by optical scanning. Page □
numbers shown on individual pages are original. By the quality of graphics this □
reproduction may not correspond fully with the original version.

Kuusiston linnanraunioiden sinettilöytö

Markus Kivistö

Syyskuun alussa päättyneet tutkimukset Kuusiston linnanraunioilla toivat päivänvaloon löydön, jota ainakin Suomen oloissa voi hyvällä omallatunnolla kuvata poikkeukselliseksi. Edellisenä kesänä aloitetuissa kaivauksissa päälinnan pohjoisen kehämuurin vierellä oli jo saatu esiin ennestään tuntemattomien rakenteiden jäänteitä, joiden selvittämistä jatkettiin elo-syyskuussa. Kaivausaluetta myös laajennettiin entisestään, ja käyttöön otettiin perinteisen piirtämisen ohella dokumentointi takymetrin ja tietokoneen avulla.

Linnanraunioiden päälinnan piha on yhä suurimmalta osaltaan tutkimatonta aluetta, ja hyvässä muistissa on vielä kahden vuoden takainen pettymys. Kesällä 1997 jouduttiin kaatamaan pihan keskellä seissyt kuuluisa kuusi, ja loppukesällä kuusen paikalla tehty kaivaus päättyi lähes löydöttömänä. Pohjoisen kehämuurin vierus sen sijaan tuotti lupaavia tuloksia sekä löytöjen että kiinteiden muinaisjäännösten osalta. Tämän vuoden tutkimukset jatkuivat samoissa merkeissä, vaikka löydettyjen rakennusten tai rakenteiden luonne on vielä arvailujen varassa. Löytöaineisto alueelta oli runsaahko, mutta ei millään tavalla yllätyksellinen: esiin tuli joitakin rahoja, keramiikkaa, rautaesineitä jne. - ja tietenkin myriadeittain luita.

Kaivausten toiseksi viimeisellä viikolla esiin tuli kuitenkin yllätys. Kaivausalueen länsiosasta, vahvasti hiilensekaisesta kerroksesta löytyi maanäytettä otettaessa kiekko, joka oli läpimitaltaan noin kolme senttiä ja muutama millin paksuinen. Esineen paino kavalsi sen olevan lyijystä valmistettu, ja vähäisen puhdistuksen jälkeen alkoi sen pinnalta erottua kirjoitusta. Tässä vaiheessa esine lähtikin noin sadan kilometrin tuntinopeudella kohti Turkua, koska aavistettiin kyseessä olevan jotakin poikkeuksellista.

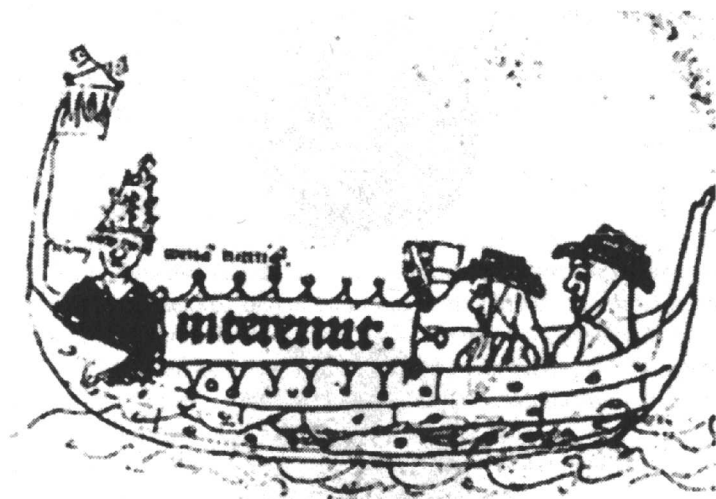
Muutaman päivän ihmettelyä ja lahjakkaita arvioita herätettyään selvisi löydön luonne, kun sen 'klaavapuoella' oleva teksti onnistuttiin lukemaan. Kiekon pintaan oli melko yksinkertaisin lombardialaiskirjaimin kirjoitettu URBANUS PP (Papa) V, suomennettuna Paavi Urbanus viides. Kysymyksessä oli siis katolisen kirkon päämiehen sinetti, mitä Suomen arkeologisessa löytöaineistossa voi jo pitää pienoisena sensaationa. Erikoiseksi löydön tekee myös sen harvinaisen tarkka ajoitettavuus: Urbanus V toimi paavina vuosina 1362-70. Maalöydön suora liitettävyyden johonkin historialliseen henkilöön ei sekään ole arkeologiassa aivan jokapäiväistä leipää.

Urbanus V:n sinetin toisella puolella on erotettavissa pisteviivalla tehty reunus ja samanlaisella reunuksella tehtyt soikeat kehykset. Sinetin 'kruunapuoli' on vahingoittunut jonkin terävähkön esineen (todennäköisesti lapion terän) iskusta ja sitä peittää osin laasti, mutta kehysten sisällä ovat silti erotettavissa apostolien Pietarin ja Paavalin kasvokuvat. Oikeanpuoleisen kuvan yläpuolella on kirjoitettuna lyhenne SPE, mikä paljastaa herran Pyhäksi Pietariksi (Sanctus Petrus). Pyhän Paavalin nimilyhennettä peittää toistaiseksi laastiroska. Paavin bullasinetit (sana "bulla" tarkoittaa alunperin juuri kirjeeseen liitettyä lyijyistä sinettiä) noudattivat samaa kaavaa läpi koko keskiajan: toisella puolella komeili kulloisenkin paavin nimi ja toisella Rooman kirkon tärkeimpien apostolien kuvat. Vain kirjasinten muoto vaihtelee jonkin verran keskiajan kuluessa.

Kuva 1. ja 2. Ylhäällä Kuusiston bullasinetin klaavapuoli ja alhaalla kruunapuoli. Kuvat: Markus Kivistö

Sinetin ja siihen epäilemättä kuuluneen kirjeen lähettäjä paavi Urbanus ehti hallita paavinistuinta vain kahdeksan vuoden ajan. Urbanuksen hallintokausi osuu aikaan, jolloin paavit olivat ns. Avignonin vankeudessa; siellä myös suurin osa Suomeen lähetetyistä kirjeistä on päivätty. Vuonna 1366 yritti Urbanus V palata Roomaan paavin joukkojen saatua kaupungin hallintaansa. Paavi ehti kuitenkin vain Viterboon asti, kun joukkojen komentajan kuolema syöksi tilanteen jälleen sekasortoon. Urbanus joutui palaamaan Avignoniin vuonna 1370, joka jäi myös hänen viimeiseksi vuodekseen paavina. Seuraavalla vuosikymmenellä kirkon tilanne johti suureen skismaan, jolloin paaveja ja vastapaaveja oli parhaimmillaan useita pyhästä istuimesta kilpailemassa.

Kuva 3. Bullasinetti ja sen lähettäjä. Keskiaikaisen käsikirjoituksen piirroskuva Paavi Urbanus V palaamassa Roomaan - paluu tosin jäi yritykseksi.

Paavi Urbanus V:n Suomeen lähettämiä kirjeitä on säilynyt jonkin verran. Turun tuomiokirkon Mustassa kirjassa (REA) niitä on viisi kappaletta, vuodesta 1366 vuoteen 1370. Muut säilyneet kirjeet tunnetaan Vatikaanin arkiston konseptikappaleina. Urbanuksen paaviuden aikana ehti Turun piispanistuinta hallita neljäkin piispaa. Näistä kuuluisin oli piispa Hemming (1338-66), joka oli eräs Suomen keskiajan huomattavimmista hahmoista. Hemminkiä seurasivat piispat Henrik Hartmanninpoika (1366-67), Johannes II Petri (1367-70) ja Johannes III, jonka kausi alkoi 1370. Kenelle näistä lähetettyyn kirjeeseen tai 'bullaan' nyt löydetty sinetti on kuulunut on tietenkin mahdotonta tietää, mutta se vahvistaa käsitystä siitä, että Kuusiston linnassa on säilytetty Suomen kirkon arkistoa. Myös kirjallisissa lähteissä on säilynyt viittauksia tähän – lähinnä tosin silloin kun kirkon asiakirjoja mainitaan tuhoutuneen linnan paloissa. Näin oletetaan tapahtuneen ainakin 1318 ja joskus 1480-luvulla. Nyt löydetyssä sinetissä ei palon jättämiä jälkiä näy. Lyijysinetin säilymismahdollisuudet tulipalossa eivät kovin hääppöiset lie nekään, joten sen joutuminen muurinvierustan täytekerrokseen on vain arvailujen varassa. Urbanuksen sinetillä ei ehkä kirjoiteta uusiksi Suomen historiaa (kuten eräs toimittaja uteli), mutta se ja erityisesti Kuusiston linnan historia on sinetistä saanut arvokkaan ja harvinaisen lisän.

Haggrén, Georg □

Jutikkalan kartanon tutkimukset 1999

SKAS □

Suomen keskiajan arkeologian seuran jäsenlehti □

Julkaisija: Suomen keskiajan arkeologian seura (Turku) □

Journal of the Finnish Society for Medieval Archaeology □

Publisher: Finnish Society for Medieval Archaeology (Turku, Finland) □

□

Alkuperäinen dokumentti (Original document): □

Painopaikka (Printed in): Turun yliopisto, UNIPAPS □

Vuosikerta (Year) 1999, numero (issue) 3 □

sivut (pages) 18-19

□

Sähköinen versio: □

Luotu (created): 9.8.2005 / (by) Mikko Moilanen & Timo Muhonen (skannaus, □
tarkastus) □

Copyright (C) by Suomen keskiajan arkeologian seura, Turku □

□

□

□

Tämä pdf-dokumentti on luotu alkuperäisestä lehdestä skannatuista sivuista. □

Sivuilla näkyvät sivunumerot ovat alkuperäisiä. Kuvalaadultaan tämä sähköinen □
versio ei vastaa täydellisesti alkuperäistä dokumenttia. □

□

This pdf-document has been created of paper originals by optical scanning. Page □
numbers shown on individual pages are original. By the quality of graphics this □
reproduction may not correspond fully with the original version.

Jutikkalan kartanon tutkimukset 1999

Georg Haggrén

Museoviraston rakennushistorian osasto suoritti kesällä 1999 yhteistyössä arkeologian osaston ja Hämeen muinaisjäännösten hoitoyksikön kanssa arkeologisia tutkimuksia Sääksmäen (nyk. Valkeakosken) Jutikkalan kartanon alueella. Tutkimusten tavoitteena oli löytää keskiaikaisen Jutikkalan kartanon paikka.

Sääksmäen Jutikkala on Hämeen harvoja keskiaikaisia kartanoita. Sääksmäellä ja koko Sääksmäen kihlakunnassa niitä on ollut kaikkiaan kolme: Jutikkala, Lahinen ja Solberga.

Jutikkala mainitaan ensi kerran vuonna 1340, kun 25 sääksmäkeläistä asetettiin kirkonkiroukseen heidän kieltäytyttyään maksamasta kirkon vaatimaa veroa. Yksi niskoittelijoista oli Melico de Iudicala eli Mielikko Jutikkalasta. Keskiajan lopulla ja 1500-luvulla kartano oli mm. Bitz- ja Tasainen (aat. Hufvudskiöld)-rälssisukujen jäsenten hallussa. Myöhemmin kartano on ollut von Birckholtz-, Blåfield- ja Jutikkala-sukujen hallussa.

Karttamateriaalin perusteella tiedettiin, että kartano on sijainnut nykyisellä tontilla ainakin 1700-luvun jälkipuolelta lähtien. Nykyinen päärakennus on rakennettu v. 1838 palaneen tilalle. Samassa tulipalossa tuhoutuivat viljamakasiinit lukuunottamatta lähes kaikki muutkin kartanon rakennukset.

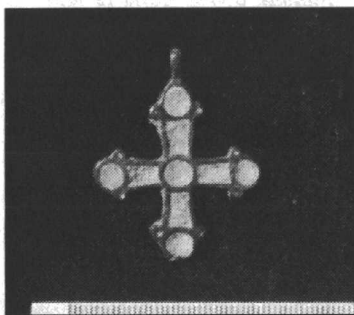
Jutikkalan alueella sijaitsevalla Muuntajamäellä, muutama sata metriä kartanon talouskeskuksesta itään suoritettiin vuonna 1990 arkeologisia kaivauksia. Alueella oli vähän aiemmin löytynyt merovingiaikainen kalmisto. Sen käyttö lienee jatkunut viikinkiaikaan. Kartanon talouskeskuksen lähialueilta ei sen sijaan ole aiemmin tunnettu muinaisjäännöksiä.

Arkistoselvitysten, nimistöntutkimuksen ja kevään 1999 inventoinnin perusteella kuluneen kesän tutkimukset keskitettiin kartanon nykyiselle pihamaalle.

Tutkimuksissa avattiin kartanon pihamaalle neljä pientä kaivausaluetta, joista yksi osoittautui hyvin antoisaksi. Paikalla on todennäköisesti rakennuksen pohja ja sen päällä lähes metrin paksuinen täytemaakerros. Varsin yhtenäisestä täytemaakerroksesta saatiin löytöjä rautakauden lopulta aina 1800-luvun alkupuolelle asti. Löytöjen joukossa oli mm. rautakautista keramiikkaa, keskiajan lopun saksalaista kivisavikeramiikkaa (Siegburg) sekä 1500-1600-luvuille ajoituvaa punasavikeramiikkaa ja ikkunalasiasia. Ainoa raha, hopeinen

kahden äyrin kolikko vuodelta 1573/1574 löytyi viimeisen kaivauspäivän aamuna.

Tutkimusten yhteydessä arkeologeille näytettiin kartanon alueelta löytynyt emalikoristeinen pronssinen ristiriipus. Se paljastui todennäköisesti 1200-luvulla nykyisten Latvian alueella valmistetuksi varhaiskristilliseksi koruksi ja on Suomessa ainoa laatuaan. Korun löytöpaikalle tehdyn koekuopan perusteella on luultavaa, että kyseessä on irtolöytö.

Jutikkalan kartanon tonttimaan läheisyydestä, Saarioisten järven rannan tuntumasta löytyi aiemmin tuntematon, koskemattomana säilynyt rautakautinen polttokenttäkalmisto, joka sai nimekseen Kokkomäki. Runsaan sadan metrin päästä Kokkomäestä löytyi rautakautinen röykkiö, joka liittyy mahdollisesti laajempaan kenttäkalmistoon.

Kaivauslöytöjen perusteella voidaan päätellä, että Jutikkalan kartanon tonttimaalla on ollut asutusta rautakauden lopulta läpi keskiajan aina nykypäivään asti. Lisäksi tonttimaan läheisyydessä sijaitsevilla mäenharjanteilla on myöhäisrautakautisia muinaisjäännöksiä. Jutikkala on sisämaassa ainoita paikkoja, josta on tähän mennessä löytynyt keskiaikaisten kivisaviastioiden palasia. Kaivauksia on kuitenkin tähän mennessä tehty niin vähän, että emme varmuudella tiedä paljonko tuontikeramiikkaa levisi Hämeeseen asti.

Keskiaikaisten maaseutuasuinpaikkojen tuntemus on meillä yhä sangen vähäistä. Etenkin sisämaassa, mutta myös rannikolla niiden etsimistä vaikeuttaa ajoittavien löytöjen vähäisyys. Jutikkala onkin Suomessa harvoja asuinpaikkoja, josta on nyt selviä todisteita asutuksen jatkuvuudesta rautakaudelta läpi keskiajan aina nykypäivään asti.

Akateemikko Eino Jutikkalan aloitteesta suoritettut tutkimukset on mahdollistanut Jutikkalan säätiön myöntämä rahoitus.

Luppi, Päivi□

Castella Maris Baltici V

SKAS□

Suomen keskiajan arkeologian seuran jäsenlehti□

Julkaisija: Suomen keskiajan arkeologian seura (Turku)□

Journal of the Finnish Society for Medieval Archaeology□

Publisher: Finnish Society for Medieval Archaeology (Turku, Finland)□

□

Alkuperäinen dokumentti (Original document):□

Painopaikka (Printed in): Turun yliopisto, UNIPAPS□

Vuosikerta (Year) 1999, numero (issue) 3□

sivut (pages) 20-23

□

Sähköinen versio:□

Luotu (created): 9.8.2005 / (by) Mikko Moilanen & Timo Muhonen (skannaus, □
tarkastus)□

Copyright (C) by Suomen keskiajan arkeologian seura, Turku□

□

□

□

Tämä pdf-dokumentti on luotu alkuperäisestä lehdestä skannatuista sivuista.□

Sivuilla näkyvät sivunumerot ovat alkuperäisiä. Kuvalaadultaan tämä sähköinen□
versio ei vastaa täydellisesti alkuperäistä dokumenttia.□

□

This pdf-document has been created of paper originals by optical scanning. Page□
numbers shown on individual pages are original. By the quality of graphics this□
reproduction may not correspond fully with the original version.

Castella Maris Baltici V

Päivi Luppi

Viides Castella Maris Baltici pidettiin 31.8.-4.9.1999 Tanskassa. Kongressin teemana oli Life in the Castle. Osallistujia oli nelisenkymmentä 13:sta eri maasta. Meitä suomalaisia oli kuusi, joista neljä viihtyi erinomaisesti bussin takapenkillä. Matkassa mukana olivat Leila ja Knut Drake, Terhi Mikkola, Anna-Maria Vilkuna, Kari Uotila ja allekirjoittanut.

Kongressin ohjelma oli rakennettu samaan tapaan kuin kaksi vuotta sitten Virossa. Suurimman osan matkasta kiersimme tutustumassa kohteisiin ja kahdena päivänä oli lyhyitä aiheeseen liittyviä esityksiä. Anna-Maria Vilkunan aiheena oli The economy buildings at Håme castle to the mid-sixteenth century.

Näkemämme kohteet sijaitsivat Tanskan eteläisillä saarilla, Sjælland, Fyn, Langeland, Lolland, Falster ja Mön. Näkemämme kohteet olivat viikinkiaikaisista linnoituksista 1500-luvun linnoihin sekä joitakin keskiaikaisia kirkkoja ja kaupunkeja.

Tanskasta tunnetaan noin 1000 puolustuslaitetta keskiajalta 1000-1336. Tanskan valtion rajat muotoutuivat jo viikinkiajalla ja osa keskiaikaisista kaupunkeista on saanut alkunsa tuolloin. Jotkut kaupunkeista ovat alunperin olleet piispanistuinia ja jotkut kuninkaan residenssejä eli linnoja. Tällaisia ovat ainakin Vordingborg, Kalundborg ja Kööpenhamina.

Tanskassa oli jo 1100-luvulla yksityisten aatelis- tai ruhtinassukujen omistuksessa linnoitettuja kartanoita tai linnoja. Niiden asuinrakennukset ja vallitusten päällä olleet puolustuslaitteet oli pääosin rakennettu puusta.

Vuonna 1396 kuningatar Margareeta kielsi yksityisten linnojen rakentamisen ja niitä hävitettiin piispanlinnoja lukuun ottamatta. Vahvimmat ja strategisesti tärkeimmät otettiin kruunun omistukseen.

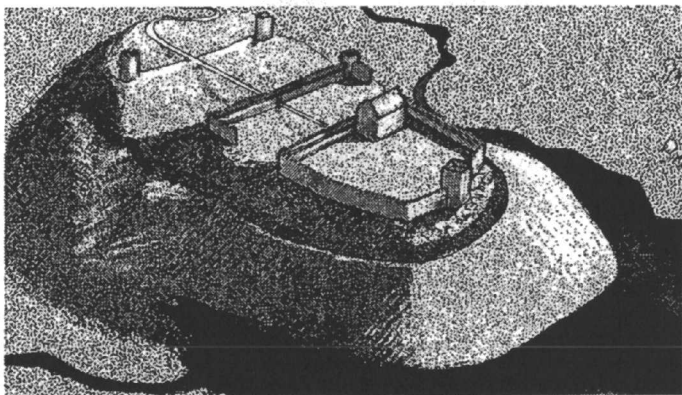
Ørkildborg

Ørkildborg olkoon esimerkkinä pitkäikäisestä linnoituksesta. Se sijaitsee Fyn saaren eteläosassa lähellä Svendborgin kaupunkia. Se on rakennettu harjulle, jonka laen poikki on kaivettu kolme vallihautaa. Näin muodostuu neljä tasaista piha-alueita, joista eteläisin on suurin. Suurimmalla pihalla sijaitsi pääarakennus, jota ympäröi puolustusmuuri. Muut piha-alueet olivat talous-

pihoja. Rakennusmateriaalina oli käytetty sekä tiiltä että puuta.

Harju on ollut käytössä jo esihistoriallisella ajalla, mutta Ørkildborg rakennettiin 1100-luvun lopulla, mahdollisesti Valdemar Suuren (1157-1181) aikana. Hänen aikana aloitettiin Tanskassa tiilenpoltto.

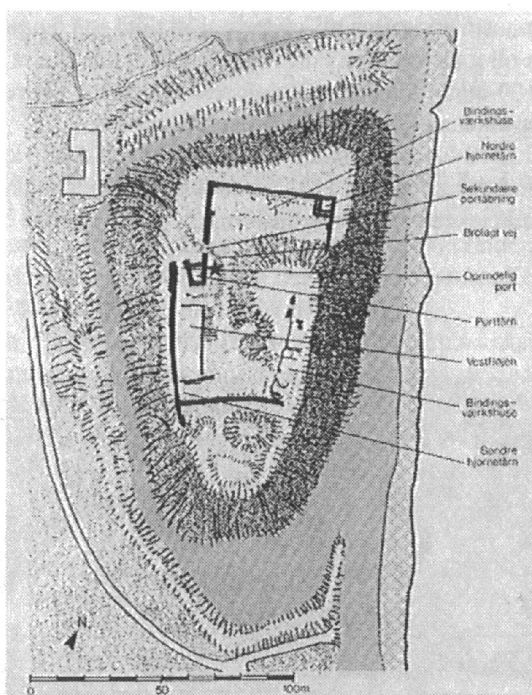
Linna oli 1400-luvulta lähtien Odensen piispojen läänityksenä. Linna tuhouttiin verisen kapinan aikana 1534. Svendborgin kaupungin porvarit hakivat myöhemmin rakennusmateriaalia linnalta.

Kuva 1. Ørkildborgin linnan malli.

Ravnsborg

Ravnsborgin linnoitus sijaitsee Lollandin saaren pohjoisosassa. Se perustettiin 1330-luvulla saarelle joen suistoon. Sen tarkoituksena oli pikemminkin valvoa tanskalaisten kauppaa kuin olla suojana vihollisia vastaan. Linnan alueelle päästiin nostosillan kautta ja koko aluetta suojasi kaksi metriä paksu kehämuuri. Kuningas Hans käski repiä linnan maan tasalle 1508.

Kuva 2. Ravnsborgin linna.

Vordingborg

Vordingborgin linnan rakennutti kuningas Valdemar Suuri vuoden 1160 paikkeilla. Aina kuningas Valdemar Atterdagin kuolemaan 1375 asti oli linna Tanskan ulkopoliitiikan keskus. Näiden 200 vuoden aikana Vordingborgin vaatimattomasta linnoituksesta kasvoi mahtava linna, jossa oli parikymmentä tornia ja noin 800 metrin pituinen puolustusmuuri.

Keskiaikaisen linnan rakennelmat revittiin 1600-luvun puolivälissä ja Prinsssi Jörgen, Fredrik III:n poika rakennutti paikalle upean barokkipalatsin. Valdemar Atterdagin aikaisista keskiaikaisista torneista on vielä yksi jäljellä, tanskalaisten ylpeys ja ensimmäinen suojelukohde, Hanhitorni. Nimensä torni on saanut siitä, että 1871 restaurointitöiden päättyessä tornin huipulle laitettiin kullattu hanhi, joka on siellä vielä tänä päivänä. Valdemar Atterdagin aikana

tornin huipulla oli kultainen, hanhea esittävä tuuliviiri.

Torni on 26 metriä korkea ja sen muurit ovat ylhäällä 75 cm ja alhaalla 350 cm paksut. Tutkijoiden mielestä torni oli keskiajalla yhtä korkea kuin nykyisin. Tornin kyljessä on säilynyt tornin ja kehämuurin liitoskohta. Tornin alkuperäinen oviaukko on 10 metriä maanpinnan yläpuolella ja sieltä on ollut yhteys kehämuurille. Muutenkin tornin ulkoseinissä näytti olevan paljon mielenkiintoisia yksityiskohtia.

Vordinborgin linnalla huomasimme, että Tanskassa ei ole rakennustutkijoita tai -arkeologeja kuten meillä ja esimerkiksi Ruotsissa. Eikä Tanskassa tutkijoiden ja arkkitehtien yhteistyö ole niin kiinteää kuin meillä.

Ostrupborg

Eräs mielenkiintoinen kohde oli Ostrupborgin myöhäiskeskiaikainen linnoitettu kartano. Kivinen päärakennus on 1470-luvulta ja nykyistä umpi-pihaa ympäröivistä ristikkorakennuksista vanhimmat ovat 1710-luvulta. Koska myöhäiskeskiaikainen rakennustapa oli samanlainen, niin Ostrupborgia pidetään hyvänä esimerkkinä keskiaikaisesta rakennusperinteestä.

Julkaisuja

Ympäristö- ja energiaministeriö yhdessä metsä- ja ympäristöhallituksen kanssa ovat tänä vuonna julkaisseet ansiokkaat opaskirjaset kolmesta merkittävstä keskiaikaisesta linnakohteesta, Kal'sta, Hammerhusista ja Vordingborgista. Opaskirjaset ovat 30 sivun paksuisia ja esittelevät kohteita selkein piirroksin ja pohjakaavoin sekä värikuvoin. Kirjasissa esitellään laajemminkin kohteeseen liittyvää historiaa. Koska kirjan tekemisessä oli ollut mukana ympäristöministeriö, niin vielä olisi ollut kiinnostavaa lukea kohteiden geologiasta sekä eläin- ja kasvimaailmastaakin jotakin.

Castella Maris Baltici III:n ja IV:n julkaisut eivät ole ilmestyneet. Asiasta keskusteltiin ja hyväksyttiin Knut Draken esittämä ajatus, että ne julkaistaan yhtenä niteenä ja seuramme tuella. Toimitustyön tekevät Kari Uotila ja Antti Suna. Asiasta kuulemme enemmän syyskokouksessa. Castella Maris Baltici VI pidetään kahden vuoden päästä, siis vuonna 2001 Liettuassa. Luulen, että kaikkien matkalaisten puolesta voin todeta, että kaikki hyvin, olimme tyytyväisiä ja ilmatkin suosivat meitä.

Lehtonen, Hannele□

Kirjaesittely: Historiallisen ajan arkeologian menetelmät

SKAS□

Suomen keskiajan arkeologian seuran jäsenlehti□

Julkaisija: Suomen keskiajan arkeologian seura (Turku)□

Journal of the Finnish Society for Medieval Archaeology□

Publisher: Finnish Society for Medieval Archaeology (Turku, Finland)□

□

Alkuperäinen dokumentti (Original document):□

Painopaikka (Printed in): Turun yliopisto, UNIPAPS□

Vuosikerta (Year) 1999, numero (issue) 3□

sivut (pages) 24-27

□

Sähköinen versio:□

Luotu (created): 9.8.2005 / (by) Mikko Moilanen & Timo Muhonen (skannaus, □
tarkastus)□

Copyright (C) by Suomen keskiajan arkeologian seura, Turku□

□

□

□

Tämä pdf-dokumentti on luotu alkuperäisestä lehdestä skannatuista sivuista.□

Sivuilla näkyvät sivunumerot ovat alkuperäisiä. Kuvalaadultaan tämä sähköinen□
versio ei vastaa täydellisesti alkuperäistä dokumenttia.□

□

This pdf-document has been created of paper originals by optical scanning. Page□
numbers shown on individual pages are original. By the quality of graphics this□
reproduction may not correspond fully with the original version.

Kirjaesittely

Hannele Lehtonen

HISTORIAALLISEN AJAN ARKEOLOGIAN MENETELMÄT

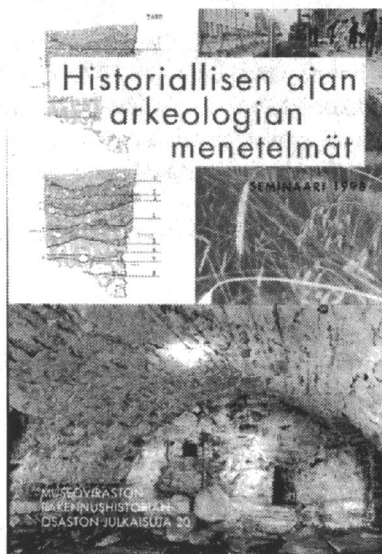
Seminaari 1998

Museoviraston rakennushistorian osaston julkaisuja 20

Toim. Marianna Niukkanen

Vantaa 1999.

ISBN 951-616-049-2, ISSN 1236-6439

Julkaisu perustuu Museoviraston rakennushistorian osaston järjestämään Historiallisen ajan arkeologian menetelmät -täydennyskoulutusseminaariin, joka pidettiin Helsingissä 23.-24.4.1998. Julkaisu on jaettu neljään eri aihepiiriin: esityöt ja prospektointi, kaivaus ja dokumentointi, näytteet ja analyysit sekä arkeologiaa korjauskohteessa.

Julkaisun aloittaa professori Jussi-Pekka Taavitsaisen kirjoittama artikkeli, joka esittelee historiallisen ajan arkeologian historiaa; miten suhtautuminen historiallisen ajan kohteisiin ja löytöihin on muuttunut ja mistä asenne-muutokset johtuvat. Artikkelissa esitellään myös historiallisen ajan arkeologian keskeisiä piirteitä ja erityispiirteitä, sekä historiallisen ajan arkeologian merkitystä antikvaarisessa toiminnassa.

Julkaisun osassa yksi, esityöt ja prospektointi, on kolme artikkelia. Arto Julkunen esittelee artikkelissaan geofysikaalisia menetelmiä ja miten niitä voidaan käyttää hyödyksi arkeologisissa kohteissa kaivausten suunnitteluvaiheessa. Timo Jussilan artikkelissa kerrotaan fosforianalyysistä, sen perusteista, näytteenottoon liittyvistä seikoista sekä analyysistä; sen eduista ja rajoituksista, ja tulkinnasta. Esimerkkikohteina ovat Suitian kartano ja Raaseporin linna. Paikkatieto- eli GIS-ohjelmista kirjoittaa Jyrki Lehtinen. Artikkelissa esitellään niin nykyaikaa koskevia paikkatietoaineistoja kuin myös historiallisia, sekä näiden käyttöä GIS-ohjelmissa. Historiallisen paikkatiedon käsittelyn esimerkkeinä artikkelissa ovat Vihdin maarekisteritilojen muodostumistavat vuosina 1920-59, kulttuuriympäristön inventoinnin tietokantamallin kehittäminen Pukkilassa, inventointi Somerolla ja Sonkajärven Jyrkkäkosken ruukin maisemahistorian sekä talo- ja maaomistushistorian selvittäminen.

Julkaisun toisessa osassa keskitytään kaivausten tekemiseen ja dokumentointiin. Kari Uotila esittelee artikkelissaan digitaalista dokumentointia rakennusarkeologisissa kohteissa. Digitaalisten menetelmien käyttö on muuttanut rakennusarkeologista kenttädokumentointia kuluneen vuosikymmenen aikana. Artikkelissa esitellään GPS-mittaustekniikkaa, fotogrammetrista mitausta ja takymetrin käyttöä eri kohteissa kuten Aboa Vetus -museossa, Vesilahden Laukon kartanossa ja Naantalin kirkon tutkimuksissa. Marita Kykyrin artikkeli käsittelee kerroskaivausta ja kulttuurikerrosten dokumentointia. Artikkelissa keskitytään kerroskaivausmenetelmään, miten se tehdään ja miten eri stratigrafiset yksiköt tulisi dokumentoida ja tulkita. Petro Pesonen kirjoittaa takymetrin käytöstä löytdokumentoinnissa ja löytöjen levinnän kuvaamisessa. Artikkelissa käydään läpi perinteisiä tapoja dokumentoida löydöt ja sitä miten takymetrin avulla löytöjen dokumentointi tehdään kaivauksilla, miten takymetrillä dokumentoitujen löytöjen löytötietoja jälkikäsitellään ja miten niistä saa erilaisia löytö- ja levinneisyyskarttoja. Löydöistä kirjoittaa myös konservaattori Leena Tomanterä artikkelissaan löytöjen käsittely kaivauksilla. Artikkelissa annetaan ohjeita esineryhmittäin löytöjen käsittelyyn ja säilytykseen kaivauksilla. Luututkimuksen tärkeydestä ja eri mahdollisuuksista kirjoittavat Niklas Söderholm ja Pirkko Ukkonen. Artikkelissa esitellään

luututkimus ja siitä saatavia tuloksia, mutta puututaan myös siihen miten, usein varsin runsas, luuaineisto tulisi kaivauksilla ottaa talteen ja dokumentoida.

Julkaisun kolmas osa käsittelee kaivauksilla otettavia näytteitä ja erilaisia analyyseja. Makrofossiili- ja siitepölytutkimuksesta kirjoittaa Terttu Lempiainen artikkelissaan maanäytteiden mahdollisuuksista historiallisen ajan arkeologiassa. Artikkelissa annetaan ohjeita maanäytteiden ottoon ja säilytykseen, sekä kerrotaan makrofossiilitutkimuksen menetelmistä ja määrittämisestä. Artikkelissa on listattu selkeästi sellaiset kohteet kaivausalueella, joista maanäytteitä kannattaa ottaa. Tuovi Kankainen kirjoittaa artikkelissaan radiohiiliajoitusmenetelmästä historiallisen ajan arkeologisissa kohteissa. Artikkelissa käydään läpi radiohiiliajoituksen eri menetelmät ja vaiheet aina suunnittelusta ja ajoitusnäytteiden otosta mittaukseen ja kalibrointiin. Näytteiden otosta annetaan tarkat ohjeet. Pentti Zetterbergin artikkeli dendrokronologiaa historiallisen ajan arkeologiassa käsittelee puumateriaalin iänmäärittystä. Artikkelissa esitellään tutkimusmetodia sekä niitä tuloksia ja tulkintoja, joita menetelmällä saadaan selville. Dendrokronologialla voidaan paitsi ajoittaa puurakenteita myös selvittää esimerkiksi katovuosia ja ilmaston muutoksia. Seppo Hornytzkyjn artikkeli puolestaan käsittelee arkeologisten näytteiden analytiikan ongelmia. Arkeologiselle löytömateriaalille voidaan tehdä erilaisia analyyseja, joiden avulla voidaan selvittää esimerkiksi kivilaji tai mineraaleja, lasin tai keramiikan koostumus tai värin aikaansaavia yhdisteitä. Näiden tulosten perusteella voidaan taas pohtia esineen alkuperää ja valmistustekniikkaa. Artikkelissa esitellään eri analyysimenetelmiä ja mitä tuloksia niistä saadaan ja miten oikea analyysimenetelmä tulisi valita.

Kirjan viimeisen osan aiheena on korjauskohteiden arkeologia. Osan aloittaa Antti Sunan artikkeli Kuusiston linnan tutkimuksista otsikolla tuhoaako tutkimus? Artikkelissa pohditaan säilyttämisen ja tutkimuksen problematiikkaa eri esimerkkikohteiden avulla. Artikkelin loppuun onkin listattu eri toimenpiteitä ohjaavia periaatteita, jotka ovat syntyneet käytännön kokemuksista Kuusiston linnanraunioilla. Sakari Mentun artikkeli linnojen ja linnoitusten restauroinnista pohdiskelee vanhaa, mutta edelleen ajankohtaista ongelmaa muurien suojaamisesta ja restauroinnista. Ongelmaa on pohtinut jo vuonna 1849 John Ruskin kirjoittamalla kirjan "The Seven Laps of Architecture", johon artikkeli perustuu. Karim Peltosen kirjoitus vie lukijan viime vuosisadan rautaruukin jäännökselle artikkelissa tarvitaanko restaurointikohteessa teollisuusarkeologiaa? Artikkeli perustelee arkeologin työn merkitystä myös nuorena teollisuusarkeologisessa kohteessa. Esimerkkinä on Sonkajärven Jyrkkäkosken ruukki. Artikkelissa esitellään kohteen restaurointihanketta ja

arkeologin asemaa tässä prosessissa. Tryggve Gestrinin artikkeli Industriell arkeologi i Finland pohtii samoja asioita, mutta esimerkkinä on Högforsin ruukki. Artikkelissa esitetään teollisuusarkeologian historiaa niin yleisesti kuin myöskin kohteita Suomessa, restaurointia ja käytettyä tutkimusmetodia Högforsin ruukin tutkimuksissa ja sieltä saatuja tuloksia. Viimeinen artikkeli käsittelee kokemuksia konekaivuun valvonnasta. Heljä Brusilan artikkeli selvittää vanhoissa kaupungeissa tehtäviä nykyaikaisten uudistus- ja korjaustöiden valvontaa, konekaivuun tutkimuksellista merkitystä historiallisesti tärkeissä kohteissa ja siihen liittyviä ongelmatekijöitä. Esimerkit ovat Turun kaupungin alueelta.

Julkaisu ei ole pelkästään historiallisen ajan arkeologian opaskirja vaan tuo esimerkkien avulla esille eri tyyppisiä tutkimuskohteita, tutkimusmetodeita ja tutkimuseettisiä kysymyksiä. Käytännönläheisten ohjeiden lisäksi julkaisu tarjoaa kirjoittajien kokemuksiin pohjautuvia toivomuksia ja kritiikkiä. Julkaisun yhtenä tavoitteena onkin herättää keskustelua historiallisen ajan arkeologian erityispiirteistä ja ongelmista. Artikkeleissa on myös kirjallisuusluettelot, jotka mahdollistavat tarkemman perehtymisen aiheisiin.

Julkaisun jakelusta ja myynnistä vastaa Museoviraston rakennushistorian osasto (PL187, 00171 Helsinki, puh. 09-4050 378, fax. 09-661 132). Julkaisun hinta on 100 mk.

Drake, Knut□

Kirjaesittely: Burgen in Mitteleuropa: ein Handbuch, Bd 1-2□

/ Tarton matka

SKAS□

Suomen keskiajan arkeologian seuran jäsenlehti□

Julkaisija: Suomen keskiajan arkeologian seura (Turku)□

Journal of the Finnish Society for Medieval Archaeology□

Publisher: Finnish Society for Medieval Archaeology (Turku, Finland)□

□

Alkuperäinen dokumentti (Original document):□

Painopaikka (Printed in): Turun yliopisto, UNIPAPS□

Vuosikerta (Year) 1999, numero (issue) 3□

sivut (pages) 28-29

□

Sähköinen versio:□

Luotu (created): 9.8.2005 / (by) Mikko Moilanen & Timo Muhonen (skannaus, □ tarkastus)□

Copyright (C) by Suomen keskiajan arkeologian seura, Turku□

□

□

□

Tämä pdf-dokumentti on luotu alkuperäisestä lehdestä skannatuista sivuista.□

Sivuilla näkyvät sivunumerot ovat alkuperäisiä. Kuvalaadultaan tämä sähköinen□ versio ei vastaa täydellisesti alkuperäistä dokumenttia.□

□

This pdf-document has been created of paper originals by optical scanning. Page□ numbers shown on individual pages are original. By the quality of graphics this□ reproduction may not correspond fully with the original version.

Kirjaesittely

Knut Drake

Burgen in Mitteleuropa : ein Handbuch, Bd 1-2.

Hrsg. durch Horst Wolfgang Böhme u.a.

Stuttgart: Theiss 1999.

Borgforskningen i Tyskland har alltid varit av stor betydelse för Finland och Sverige, eftersom kontakterna till det övriga Europa under medeltiden huvudsakligen har förmedlats genom Lübeck och de övriga nordtyska hansastäderna. Grunden till den tyska kastellologin lades av juristen Otto Piper, som år 1895 gav ut sitt stora verk *Burgenkunde*, en bok som sedan dess har kommit ut i många upplagor, den senaste 1993.

Piper fick en konkurrent och vedersakare, ja rentav en dödsfiende, i arkitekten Bodo Ebhardt, som sedan 1890-talet verkade som borgrestaurator och författare av många byggnadshistoriska verk. Ebhardt tog 1898 initiativet till att grunda ett borgsällskap, *Deutsche Burgenvereinigung*, som har firat sitt hundraårsjubileum med att ge ut en ny borghandbok, *Burgen in Mitteleuropa*, som skall ersätta Pipers gamla verk.

Den nya handboken är ett praktverk i två delar, med goda foton och välgjorda uppmätningar. Den består av en massa korta artiklar av sammanlagt 59 olika författare, som representerar gräddan av borgforskare i Tyskland och angränsande länder. Huvudredaktör är Joachim Zeune, som också har skrivit de allmänna översikterna.

Uppsplittningen på en massa artiklar med olika författare gör att man inte kan hitta någon bärande linje i boken, utan den måste betecknas som ett uppslagsverk. I de olika avsnitten hittar man emellertid en massa nya synpunkter. Flere skribenter ställer sig kritiska i förhållande till klichéer, som under det snart förgångna seklet har rotfästs inom forskningen. Hela begreppet borg ställs under debatt, eftersom det till stor del är en skapelse av romantikens tidevarv. Under 1800-talet blev borgen en symbol för reaktionen i kampen mot den franska revolutionens jämlikhetsideal.

Under loppet av 1900-talet har borgen förlorat sin politiska betydelse och förvandlats till ett allmängiltigt monument, som bär på stora skönhetsvärden och utgör en outtömlig källa för kunskap om medeltidens värld. Den nya handboken är en god introduktion för dem som vill fördjupa sig i

kastellologins mysterier, men den ersätter ingalunda den gamle gode Piper. Det är fråga om två helt olika synsätt, 1800-talets strävan till en övergripande syntes och årtusendeskiftets atomistiska världsbild.

Tarton matka

Suomen keskiajan arkeologian seura järjestää
matkan Tartoon ja sen ympäristöön

11.-14.5. 2000.

Matkasta kiinnostuneita pyydetään
ilmoittautumaan marraskuun loppuun
mennessä seuran puheenjohtajalle

Markus Hiekkaselle

(p. 040-544 0725, markus.hiekkanen@nba.fi)
tai sihteerille Liisa Seppäselle (p. 040-529 6789).

Matkan alustava hinta on noin
1200-1500 mk.

Uuden ajan alun tutkijatapaaminen 18.-19.11.1999

SKAS□

Suomen keskiajan arkeologian seuran jäsenlehti□

Julkaisija: Suomen keskiajan arkeologian seura (Turku)□

Journal of the Finnish Society for Medieval Archaeology□

Publisher: Finnish Society for Medieval Archaeology (Turku, Finland)□

□

Alkuperäinen dokumentti (Original document):□

Painopaikka (Printed in): Turun yliopisto, UNIPAPS□

Vuosikerta (Year) 1999, numero (issue) 3□

sivut (pages) 30

□

Sähköinen versio:□

Luotu (created): 9.8.2005 / (by) Mikko Moilanen & Timo Muhonen (skannaus, □
tarkastus)□

Copyright (C) by Suomen keskiajan arkeologian seura, Turku□

□

□

□

Tämä pdf-dokumentti on luotu alkuperäisestä lehdestä skannatuista sivuista.□

Sivuilla näkyvät sivunumerot ovat alkuperäisiä. Kuvalaadultaan tämä sähköinen□
versio ei vastaa täydellisesti alkuperäistä dokumenttia.□

□

This pdf-document has been created of paper originals by optical scanning. Page□
numbers shown on individual pages are original. By the quality of graphics this□
reproduction may not correspond fully with the original version.

Uuden ajan alun tutkijatapaaminen

18. - 19.11.1999

Alustava aikataulu:

- to 18.11
- 9.30 Ilmoittautuminen
- 10.15 Seminaarin avaus
- 10.30 Uskonnon Suomeen tuomat vaikutteet
Markus Hiekkänen: Uuden ajan alkupuolen monumentaalimaalaukset Suomen keskiaikaisissa kirkoissa.
Tuija Laine: Englantilainen hartauskirjallisuus Suomessa Ruotsin vallan aikana.
Tarja-Liisa Luukkanen: 1300-luvun fransiskaanit Pohjanmaalla
- 12.00 Lounas
- 13.00 Tutustuminen Donnerska institutetin Steiner-kirjastoon
- 14.15 Sukupuolisuuden problematiikka
Anu Korhonen: Kauneuden käytännöt uuden ajan alun Englannissa
Marjo Kaartinen: Naisten paikoista 1500-1800. Tila ja ympäristö arjen kokemuksessa.
Raisa Toivo: Suomalaisen talonpoikaisnaisen henkilöhistoria
Minna Palander-Collin: Miesten ja naisten kielestä 1600-luvun Englannissa
- 16.15 Kahvi
- 16.30 Ritarit ja sotilaat
Luigi G. de Anna: Aatelisuuden rooli Maltan ritarikunnassa (1530-1798)
Christer Kuvaja: Venäläisten sotilaiden ryöstöt ja hävitykset isonvihan aikana
- 17.30 Mahdollinen kiertokävely uuden ajan alun Turussa
- 19.00 Iltajuhla
- pe 19.11.
- 10.00 Trivium ja quadrivium
Maria Salenius: Keskialjalta uuteen aikaan: John Donnen maailma kuvana kielessä
Päivi Mehtonen: Obscuritas aesthetica: retoriikka ja estetiikka valistuksen tieteenä
Timo Joutsivuo: Ikuisen elämän jäljillä. Lääketiede ja keinot ihmisen elämän pidentämiseksi myöhäiskeskialjalla ja uuden ajan alussa.
Jukka Sarjala: Porthanin estetiikan luentojen editio
- 12.00 Lounas
- 13.00 Modernin poliittisen järjestelmän synty
Pasi Ihalainen: Protestanttinen poliittinen kulttuuri 1600-luvun lopun ja 1700-luvun alun Euroopassa.
Petter Korkman: Barbeyrac ja Pufendorf: Luonnonoikeutta varhaisvalistuksen Euroopassa
- 14.00 Seminaarin päätös ja loppukahvit

Iltajuhlaan ilmoittaudutaan, mutta muuten seminaari on vapaa kaikille kiinnostuneille.
Lisätietoja: Meri Heinonen ja Janne Tunturi (p.02-333 6261 tai s-posti meri.heinonen@utu.fi ja janne.tunturi@utu.fi)

Näyttelyitä

SKAS□

Suomen keskiajan arkeologian seuran jäsenlehti□

Julkaisija: Suomen keskiajan arkeologian seura (Turku)□

Journal of the Finnish Society for Medieval Archaeology□

Publisher: Finnish Society for Medieval Archaeology (Turku, Finland)□

□

Alkuperäinen dokumentti (Original document):□

Painopaikka (Printed in): Turun yliopisto, UNIPAPS□

Vuosikerta (Year) 1999, numero (issue) 3□

sivut (pages) 31

□

Sähköinen versio:□

Luotu (created): 9.8.2005 / (by) Mikko Moilanen & Timo Muhonen (skannaus, □
tarkastus)□

Copyright (C) by Suomen keskiajan arkeologian seura, Turku□

□

□

□

Tämä pdf-dokumentti on luotu alkuperäisestä lehdestä skannatuista sivuista.□

Sivuilla näkyvät sivunumerot ovat alkuperäisiä. Kuvalaadultaan tämä sähköinen□
versio ei vastaa täydellisesti alkuperäistä dokumenttia.□

□

This pdf-document has been created of paper originals by optical scanning. Page□
numbers shown on individual pages are original. By the quality of graphics this□
reproduction may not correspond fully with the original version.

Näyttelyitä:**Kaupungin asukkaiden esineistöä**

Aboa Vetus -museo 23.11.1999 - 23.4.2000

Kaupungin asukkaiden esineistö -näyttely esittelee
Aboa Vetuksen kaivauksilta löydettyä
esineistöä, niitä koskevia
tutkimustuloksia sekä Luostarinkorttelin
elämää keskiajalta Turun paloon asti.
Aboa Vetus -museon on avoinna ti-su klo 11-19.

Eilen, tänään, huomenna - Ulvila maisemassa

Näyttely Ulvilan kirjastossa 16.10. - 3.12.1999

Ulvilan kirjastossa avautuu 16.10.1999 näyttely,
jossa on esillä myös Ulvilan keskiaikaisen
kaupungin kaivauslöytöjä.

Näyttelyn on tehnyt Ulvilan kirkonseudun
kehittämisprojekti ja se on auki 312.1999 asti.
Näyttely on avoinna kirjaston aukioloaikoina
eli ma-pe 10-19, la 10-15 ja su 12-16.

Ilmoituksia

SKAS

Suomen keskiajan arkeologian seuran jäsenlehti

Julkaisija: Suomen keskiajan arkeologian seura (Turku)

Journal of the Finnish Society for Medieval Archaeology

Publisher: Finnish Society for Medieval Archaeology (Turku, Finland)

Alkuperäinen dokumentti (Original document):

Painopaikka (Printed in): Turun yliopisto, UNIPAPS

Vuosikerta (Year) 1999, numero (issue) 3

sivut (pages) 32(-34)

Sähköinen versio:

Luotu (created): 9.8.2005 / (by) Mikko Moilanen & Timo Muhonen (skannaus, tarkastus)

Copyright (C) by Suomen keskiajan arkeologian seura, Turku

Tämä pdf-dokumentti on luotu alkuperäisestä lehdestä skannatuista sivuista.

Sivuilla näkyvät sivunumerot ovat alkuperäisiä. Kuvalaadultaan tämä sähköinen versio ei vastaa täydellisesti alkuperäistä dokumenttia.

This pdf-document has been created of paper originals by optical scanning. Page numbers shown on individual pages are original. By the quality of graphics this reproduction may not correspond fully with the original version.

Ilmoituksia:**Seuraava jäsenlehti**

ilmestyy 31.12. mennessä.

Siihen tarkoitettu aineisto tulee toimittaa
lehden toimittajalle viimeistään kolme
viikkoa ennen julkaisupäivää!

Suomen keskiajan arkeologian seuran

syyskokous

pidetään Hämeen linnassa
perjantaina 19.11.1999 kello 12.00.

Osoitteenmuutosten tekeminen

Osoitteenmuutokset pyydetään tästä lähtien
tekemään selvällä käsialalla kirjoitettuina
postin osoitteenmuutuskorteilla.

Osoitteenmuutuskortit lähetetään seuran
osoitteeseen PL 286, 20101 Turku.

Suomen keskiajan arkeologian seura - Sällskapet för medeltidsarkeologi i Finland ry:n tarkoituksena on edistää keskiajan ja uuden ajan arkeologian tutkimusta ja korkeakouluopetusta. Yhdistys järjestää seminaareja ja esitelmätilaisuuksia sekä harjoittaa julkaisutoimintaa.

Puheenjohtaja: Markus Hiekkänen
040-554 0725
markus.hiekkanen@nba.fi

Sihteeri: Liisa Seppänen
040-529 6789

Rahastonhoitaja: Leila Airikka-Drake
02-235 2555

Sisälllys:

Toimittajalta	1
<i>Ville Laakso</i> , Uukuniemen kolme ortodoksipappia	2
Åbo Akademin tontin tutkimukset - Seminaari Hämeen linnassa	9
<i>V.-P. Suhonen</i> , Koillis-Savon talonpoikaisten raudanvalmistuspaikkojen tutkimuksia 1999	10
<i>Markus Kivistö</i> , Kuusiston linnanraunioiden sinettilöytö	14
<i>Georg Haggrén</i> , Jutikkalan kartanon tutkimuksia 1999	18
<i>Päivi Luppi</i> , Castella Maris Baltici V	20
<i>Hannele Lehtonen</i> , Kirjaesittely: Historiallisen ajan arkeologian menetelmät	24
<i>Knut Drake</i> , Kirjaesittely: Burgen in Mitteleuropa	28
Tarton matka	29
Uuden ajan alun tutkijatapaaminen	30
Näyttelyitä	31
Ilmoituksia	32